

ăWYXfY]'tc`YfUb `ZU `XY`UH`bU]i b]`gU `Yb]]"7 YfWfUfY
Wca dUfUfj `Ugi dfUf]bYf]cf`X]b`Fca | b]U]'i b[Uf]U

Ioana Petre

Institutul de Sociologie al Academiei Române

Articolul de față sintetizează câteva dintre caracteristicile definiției pentru atitudinile față de alte națiuni sau etnii ale tinerilor din România și Ungaria. Sunt evidențiate asemănările, dar și diferențierile cele mai spectaculoase sau doar semnificative dintre cele două categorii de tineri în ceea ce privește modul de manifestare a încrederii și a toleranței față de alte națiuni sau față de grupurile etnice minoritare din propria țară. Dincolo de caracteristicile etnocivice unificatoare, au rezultat și anumiți markeri etnocivici specifici. Astfel, tineretul român prezintă un grad mai înalt de toleranță și încredere interetnică, spre deosebire de tinerii unguri, care s-au dovedit a fi ceva mai neîncrezători în „străini”, fie că e vorba despre alte popoare, fie despre minoritățile etnice din propria țară, inclusiv imigranții. O altă trăsătură dominantă rezultată din acest studiu comparativ se referă la atitudinea reciprocă, a românilor față de unguri și invers, ea putând fi sintetizată printr-un enorm deficit de percepție vizavi de români din partea tinerilor unguri. În sfârșit, autocunoașterea – ca valoare – a propriei națiuni are valori mult mai ridicate la tinerii din Ungaria comparativ cu tinerii din România.

Câteva precizări metodologice

Problematica studiului de față este integrată unei teme mai largi vizând modul în care se raportează tinerii de astăzi la cele mai importante valori europene moderne: sociale, politice, identitare, morale, religioase etc. Ea a constituit substanța unui proiect de cercetare comparativă internațională realizat concomitent și cu aceleași instrumente în România,

Franța și Ungaria, pe eșantioane naționale reprezentative pentru fiecare dintre aceste țări.

Concluziile articolului de față se bazează doar pe analiza comparativă a anchetei din Ungaria, unde s-au investigat 3 253 de subiecți tineri, și a anchetei din România, unde s-au investigat 2 049 de subiecți tineri¹.

Conceptele-cheie cu care am operat au fost: toleranța, încrederea, recunoașterea și autorecunoașterea etnică și națională. Toate aceste tipuri de atitudini naționale sunt, tot mai des, circumscrise dimensiunilor științifice și politice de la acest început

de mileniu, în termeni de „etnocivism” sau „etnocivitate”, cu scopul declarat de a depăși neajunsurile pe care le-ar presupune accentul exagerat pus doar pe național (naționalism) sau pe civism. Etnocivismul se dovedește a fi o propunere modernă de valoare politico-morală care primește tot mai mulți adepți dintre teoreticienii contemporani ai valorilor și dintre politicieni. În cele ce urmează, vom pune în relație aceste valori politico-morale cu tinerii din cele două țări investigate:

1. încrederea tinerilor din România și Ungaria în alte națiuni, popoare, etnii;

2. toleranța tinerilor români și unguri față de unele minorități etnice din propria țară (acceptarea/refuzul minorităților);

3. acceptarea/refuzul migranților de către tinerii români și unguri; criteriile și grade de acceptabilitate.

Încrederea în diverse națiuni ale lumii

Trebuie subliniat că prejudecățile, suspiciunile și procesele de excludere nu dispar o dată cu tratatele dintre țări sau o dată cu imperatiile constituționale în legătură cu tratamentul minorităților etnice. Așa cum au probat investigațiile făcute în rândul tinerilor din România și Ungaria, încă mai există fenomene de respingere a celor diferiți, fie că este vorba despre minorități sociale sau etnice, fie despre națiuni sau popoare. Percepția socială a acestora – încrederea, respectul, toleranța, acceptabilitatea etc. – se constituie ca un proces com-

plex și contradictoriu, deosebit de fluid, în funcție de conjuncturi și evenimente, unii ar spune chiar în funcție de predispozițiile etnice sau naționale.

Întrebarea principală în legătură cu atitudinea românilor și ungarilor față de alte națiuni sau față de propria națiune a fost: „În ce măsură aveți încredere în următoarele națiuni (etnii)?”, fiind supuse evaluării 13 națiuni sau etnii diferite. Măsura încrederii s-a întins pe o plajă de trei trepte: multă, puțină, inexistentă.

Pentru început, vom analiza maximum de neîncredere față de cele 13 națiuni și etnii la românii și la ungurii tineri.

Este bine cunoscut faptul că recunoașterea de către ceilalți – indicator important al calității relațiilor interetnice sau internaționale – înseamnă implicit existența unui grad înalt de încredere în grupul etnic sau național față de care este exprimată acea recunoaștere. Cercetarea din România și Ungaria a arătat că fenomenul de recunoaștere este prezent, dar e foarte inegal

Tabelul 1. „Nu am nici un fel de încredere în...”

	Tinerii români		Tinerii unguri	
	%	rang	%	rang
Țigani	74,0	1	85,7	1
Ruși	50,9	2	54,7	4
Arabi	49,9	3	62,2	3
Slovaci	43,5	4	50,6	5
Evrei	39,7	5	39,9	7
Negrii africani	39,1	6	30,2	8
Unguri (de către tinerii români)	38,1	7	–	–
Ungurii din România (de către tinerii unguri)	–	–	11,6	13
Chinezi	37,3	8	47,3	6
Germani	22,0	9	15,3	11
Americani	17,5	10	19,0	10
Francezi	16,9	11	22,0	9
Englezi	15,6	12	11,8	12
Români	16,9	13	74,6	2

Notă. În chestionarul aplicat în Ungaria a lipsit itemul „unguri”, astfel încât autoîncrederea ungarilor nu poate fi caracterizată decât de itemul „ungurii din România”, fapt care va împiedica realizarea unei comparații autentice între modul de apreciere a ungarilor de către ei înșiși și a românilor de către ei înșiși.

distribuit față de cele 13 națiuni sau etnii supuse evaluării. Există concomitent – pentru tinerii din cele două țări – un grup de comunități etnice sau naționale cărora le lipsește recunoașterea și cărora nu li se acordă credit ridicat. Între acestea, imaginea negativă cea mai pregnantă o au rromii. Practic, diferența dintre încrederea totală și neîncrederea totală este imensă: 85% dintre tinerii unguri investigați și trei sferturi dintre tinerii români declară că nu au nici un fel de încredere în populația de țigani.

Situația rromilor este, de altfel, un exemplu relevant de neîncredere etnică, nu doar pentru spațiul etnic românesc și maghiar, ci și, după cum arată toate barometrele de opinie realizate în ultimii ani, pentru percepția publică din aproape toate țările europene.

Trebuie să spunem că, după părerea noastră, sunt puține etniile care au suferit de pe urma stereotipurilor sociale negative despre ele precum s-a întâmplat cu țigani.

Locul ultim ocupat de categoria „țigani” semnaleză o problemă deosebit de complicată și de gravă în același timp, o problemă care este și veche, și nouă, având rădăcini istorice de sute de ani, dar întemeindu-se și pe realități contemporane. Antițiganismul și antisemitismul europene, au avut cauze economice, politice și psihosociale diferite, accentuându-se în anumite epoci, ieșind la „rampa istoriei” din când în când. Mai nou, a intrat, se pare, în vizorul întregii planete și o altă națiune: arabii.

Și România, și Ungaria au suportat și suportă, într-o măsură mai mare sau mai mică, influențe ale acestor curente de opinie, cunoscând și ele, la nivelul reprezentărilor colective, perioade de antisemitism sau de antițiganism și, probabil, în ultima vreme, de antiarabism.

Referindu-ne strict la problema rromilor, trebuie spus că ea este mult mai com-

plicată, în întreaga Europă, depășind sfera imaginii, având conotații social-economice și istorice majore. Tocmai de aceea, pentru ameliorarea statutului acestui grup minoritar, precum și al tuturor minorităților dezavantajate dintr-o societate, sunt necesare, în opinia multor specialiști și politicieni, nu doar identitatea și recunoașterea egale, ci și o anumită discriminare pozitivă². Prin aceasta, li se oferă oamenilor din aceste grupuri anumite avantaje, inclusiv competitive, care să le asigure șanse relativ egale. De obicei, acest tip de discriminare vizează domeniul locurilor de muncă sau al locurilor din școli și universități, protecția socială în general.

O primă concluzie comparativă cu privire la fenomenul neîncrederii interetnice se referă la existența la tinerii români și la cei unguri din eșantioanele reprezentative investigate a unor reprezentări relativ apropiate cu privire la națiunile sau etniile cărora nu li se acordă încredere. Cu o singură mare excepție – românii –, tinerii din cele două țări situează pe primele locuri în scala maximei neîncrederi cam aceleași națiuni sau etnii: țigani, ruși și arabii. În legătură cu recunoașterea reciprocă a tinerilor români și unguri, vom mai reveni.

Dacă până acum am supus analizei doar răspunsurile de tipul „Nu am nici un fel de încredere în...”, în continuare vom prezenta și analiza scala încrederii maxime față de diverse grupuri etnice sau popoare.

Punând și de astă dată, pentru moment, în paranteză aprecierile și autoaprecierile românilor și ungarilor, au rezultat următoarele caracteristici:

a) în percepția tinerilor din România, de cea mai mare încredere se bucură, în ordine descrescătoare: francezii, englezii, americanii și germanii;

Tabelul 2. „Am multă încredere în...”

	Tinerii români		Tinerii unguri	
	%	rang	%	rang
Români	44,3	1	2,8	12
Unguri (de către tinerii români)	9,1	9	–	–
Ungurii din România (de către tinerii unguri)	–	–	38,9	1
Englezi	38,3	3	27,4	2
Francezi	38,6	2	19,4	5
Americani	34,0	4	22,5	4
Germani	27,6	5	26,1	3
Chinezi	14,6	6	7,2	8
Negrii africani	12,5	8	16,4	6
Evrei	14,3	7	14,6	7
Slovaci	7,0	10	5,8	9
Arabi	4,7	12	4,9	11
Ruși	5,5	11	5,0	10
Țigani	3,5	13	2,0	13

b) în percepția tinerilor din Ungaria, de cea mai mare încredere se bucură, în ordine descrescătoare : englezii, germanii, francezii și americanii. Cu alte cuvinte, pe primele patru locuri se situează aceleași popoare, atât la tinerii români, cât și la cei din Ungaria. Și în acest caz, „marea excepție” este subevaluarea spectaculoasă a românilor de către unguri, ca și în cadrul neîncrederii totale ;

c) există un grup de națiuni care se bucură de o încredere/neîncredere medie din partea tinerilor din cele două țări : chinezii, evreii și negrii africani ;

d) chiar dacă încrederea maximă este acordată cam aceluiași popoare, exceptând aprecierea reciprocă, totuși se constată că, aproape întotdeauna, procentele încrederii maxime sunt mai mari la tinerii români față de tinerii unguri ; dacă vom corobora această tendință cu faptul că procentele neîncrederii maxime sunt, de cele mai multe ori,

mai reduse la tinerii români, este, probabil, îndreptățită concluzia că tinerii din România manifestă o mai mare încredere în alte națiuni, popoare, etnii, comparativ cu tinerii din Ungaria. Este, în mod firesc, valabil și reversul : ungurii tineri sunt mult mai neîncrezători în alte națiuni decât românii.

Este confirmată aici, după părerea noastră, acea caracteristică proprie românilor despre care vorbește Ilie Bădescu, și anume „așteptarea încrezătoare”, comparativ cu atitudinea mai circumspectă față de străini a altor națiuni, în cazul de față a ungarilor – sau, mai exact, a tinerilor unguri.

***Încrederea reciprocă :
a românilor față de unguri și
a ungarilor față de români***

Fenomenul încrederii reciproce între cele două națiuni este foarte important, având consecințe sociopolitice asupra ambelor

țări, cu atât mai mult cu cât în România există o importantă minoritate etnică maghiară. Acest lucru dă expresivitate în plus felului în care se manifestă încrederea reciprocă între cele două națiuni, respectiv în optica tinerilor din cele două țări.

La indicatorul încredere reciprocă, conform răspunsurilor primite, numărul tinerilor români ce au mare încredere în unguri este de peste trei ori mai mare decât al tinerilor unguri ce au încredere în români. Ungurii tineri îi situează pe români pe penultimul loc în scala încrederii interetnice, după noi urmând doar românii. Diferențele sunt spectaculoase și atunci când se compară numărul tinerilor din Ungaria care nu au deloc încredere în români cu numărul românilor ce nu au deloc încredere în unguri: 74,6% față de 38,1%, adică aproape dublu. Această tendință este, de altfel, asemănătoare cu a maghiarilor tineri din România și ea exprimă un enorm deficit de percepție vizavi de români. Adevărul este că trei sferturi dintre tinerii din Ungaria intervievați nu au nici o încredere în români.

Dacă încercăm o evaluare asupra preponderenței atitudinilor etnocivice și a celor naționaliste, datele comparative ale acestei cercetări au scos în relief un tineret român mai înclinat spre etnocivism și un tineret ungar mai înclinat spre naționalism și spre deprecierea românilor.

Explicația raportării relativ diferite la o națiune sau alta, la o etnie sau alta se află concomitent în întâmplările individuale și în cele naționale istorice, prin „întâmplări individuale” înțelegând inclusiv cultura națională și civică a fiecărui tânăr investigat, a fiecărui membru al societății în general. Judecând după răspunsurile tinerilor din România și Ungaria, se poate aprecia că, pe ansamblu, românii înclină foarte serios spre atitudini de tipul etnocivismului, reflectând o îmbinare destul de echilibrată a ten-

dințelor de naționalism cu cele de toleranță și încredere interetnică și internaționi.

Autorecunoașterea reprezintă, alături de recunoașterea națională, pași semnificativi în procesele de armonizare dintr-o societate, precum și în armonizarea climatului interetnic și internaționi. Într-un anumit sens, autorecunoașterea premerge recunoașterii de către ceilalți, influențând-o chiar. Încrederea în valoarea propriei națiuni, în cultura națională induce o atitudine de încredere și din partea celorlalți. Dimpotrivă, un comportament etnic umil, de autodeprecieri permanentă și cvasigenerală atrage o evaluare scăzută și din partea celorlalte comunități cu care se vine în contact. Pe de altă parte însă, autorecunoașterea, „părerea bună despre tine însuși”, este determinată chiar de încrederea pe care o manifestă ceilalți în tine ca națiune, ca etnie și ca individ. Este acea imagine în oglindă (a te privi în ochii celorlalți) care i-a determinat de atâtea ori pe coloniști să se simtă inferiori colonizatorilor, pe femei inferioare bărbaților, pe negri inferiori albilor etc.

Din perspectiva autorecunoașterii românilor, cercetarea noastră a scos la lumină un fapt nu neapărat pozitiv: tinerii din România nu au încredere totală în propria națiune, adică în români. Astfel, la întrebarea: „Câtă încredere aveți în români?”, tinerii români au răspuns: 44,2% multă, 38,9% puțină și 16,9% deloc. O primă concluzie a studiului de față: un deficit de agresivitate a românilor față de alteritatea etnică, împreună cu „un coeficient ridicat de așteptare încrezătoare”, în raport cu străinii. Se constată, de asemenea, și un comportament de autoumilitare destul de prezent la unii români, atunci când se raportează la străini. Acest „defect” psihoețnic este însoțit, după cum s-a văzut, de cvasiabsența xenofobiei ca fenomen de masă și de toleranța ridicată și medie față de alte etnii și națiuni.

În ceea ce privește autorecunoașterea ungarilor de către unguri, aceasta nu poate fi comparată, din păcate, cu autorecunoașterea românilor de către români, din cauza unei deficiențe metodologice, decât indirect, comparând cu modul în care tinerii unguri din Ungaria îi apreciază pe (au încredere în) ungurii din România. Chiar și așa, trunchiată, comparația scoate la iveală procente mai reduse de unguri care nu au încredere în unguri sau procente mai ridicate de unguri ce au încredere în unguri, comparativ cu tinerii români.

Toleranța interetnică

Deși nu are aceeași putere expresivă ca încrederea interetnică, toleranța reprezintă o atitudine pozitivă necesară și o valoare civică susținută masiv de gândirea politică modernă și de practicienii politici ai Europei contemporane. Dacă există o valoare-simbol pentru Europa actuală, atunci, fără doar și poate, aceasta este tole-

ranța. Înțeleasă într-un sens larg, ea include toleranța față de minoritățile etnice dintr-o țară sau alta, toleranța față de alte minorități decât cele etnice, dar și toleranța față de alte popoare sau națiuni.

Întrucât conceptul de *minorități etnice* se referă, de regulă, la grupuri etnice dezavantajate sub anumite aspecte (economic, social, cultural etc.), în cele ce urmează va fi analizat modul în care sunt tolerate două minorități: rromii și evreii, despre care s-a arătat deja că au suportat îndelung influența stereotipurilor sociale negative în multe țări ale Europei. Judecând după răspunsurile tinerilor cuprinși în cele două eșantioane, se pare că apăsarea influenței stereotipurilor este în prezent și mai puternică în cazul minorității rromilor, dar a slăbit sensibil în cazul evreilor:

Din tabel rezultă că doar aproximativ o treime dintre tinerii din eșantionul românesc au apreciat că ar accepta să aibă drept vecini rromi și aproape două treimi nu ar accepta, astfel că se poate trage concluzia

Tabelul 3. „Ați accepta să fiți vecini cu...?”

	Da		Nu		Nu știu	
	Tinerii din România	Tinerii din Ungaria	Tinerii din România	Tinerii din Ungaria	Tinerii din România	Tinerii din Ungaria
Rromi	27,9	22,1	60,7	63,3	11,4	14,6
Evrei	70,1	65,5	10,1	22,1	10,1	14,4

că tinerii români manifestă o toleranță medie și modestă față de rromi.

Spre deosebire de atitudinea față de rromi, evreii ar fi acceptați ca vecini de aproape trei sferturi dintre tineri, fapt care permite aprecierea că toleranța față de evrei este ridicată și că atitudinile antisemite printre tinerii români sunt puțin frecvente.

Toleranța interetnică a tinerilor din Ungaria este din nou mai slabă, atât în cazul țiganilor, cât și al evreilor: ponderea ungarilor tineri care nu ar accepta să aibă ca

vecini rromii e cu șapte procente mai mare, iar a ungarilor ce nu ar accepta să locuiască lângă evrei este cu douăsprezece procente mai mare (un număr dublu de intoleranți comparativ cu românii).

Atitudinea tinerilor din România și Ungaria față de imigranți și imigrație

Actul de recunoaștere interetnică sau inter-națiuni se regăsește în modul în care oamenii se raportează la unul dintre cele mai prezente fenomene sociodemografice din societatea modernă și contemporană, și anume la imigrație. Din felul în care indivizii și grupurile umane se raportează la imigrație (o acceptă sau nu, iar dacă da, în ce aspecte) pot rezulta elemente în plus care să întregască portretul etnocivice al acestora. Astfel, prin studierea atitudinii față de imigrație și imigranți, poți afla dacă grupul etnic sau comunitatea analizată sunt tolerante și încrezătoare sau, dimpotrivă, xenofobe și intolerante.

Fenomenul de imigrație privește schimbarea domiciliului interțări, din perspectiva țării primitoare sau de destinație. Spațiile de mișcare socioteritoriale sunt, în acest caz, două teritorii naționale (societăți) între care se deplasează indivizi sau grupuri care, de cele mai multe ori, aparțin aceleiași categorii etnice sau naționale. Se poate vorbi, spre exemplu, despre imigranți arabi, ori turci sau ruși etc. în România ori de imigranți români în America, Franța sau Germania. Întotdeauna va exista deci o țară sau un teritoriu național de plecare și o țară sau un teritoriu național de destinație, imigrația reflectând schimbarea rezidenței din perspectiva țării (teritoriului național) care îi primește pe imigranți. În ceea ce o privește, România a cunoscut de-a lungul istoriei multe valuri imigraționiste ale altor popoare sau națiuni sau etnii. Preponderanța reprezentanților unei etnii sau ai alteia printre imigranți a fost determinată de evenimentele politico-economice și culturale la care a fost supusă România de-a lungul istoriei sale, chiar și înainte de a se structura într-un stat național unitar și independent. Astfel, de-a lungul secolelor, românii au primit în spațiul socioteritorial propriu turci, ruși, greci, nemți (sași), unguri, țigani etc. În desfășurarea istorică

a acestui proces imigraționist, românii și-au format și consolidat, fără îndoială, un mod specific de raportare la „străinii” care au venit și și-au stabilit definitiv rezidența în spațiul lor național. Așa cum s-a menționat deja, pentru mulți exegeți ai acestui fenomen modul specific, original de raportare a fost și este considerat ca deficitar, în sensul unui „exces de ospitalitate” și „deficit de agresivitate”, care a născut, de multe ori, comportamente și atitudini de umilire în fața străinilor dintr-un nedorit complex de inferioritate față de aceștia.

Chiar dacă această tușă specifică nu este în întregime adevărată și actuală, cauzele formării și consolidării ei sunt mult mai adânci și mai complexe, lucru care împiedică o catalogare automată și fără discernământ a acestui mod de raportare ca fiind negativ și condamnable.

Se poate spune, dimpotrivă, că, în lumina exigențelor politice moderne, care au drept comandamente esențiale atitudinile etnocivice, respectiv toleranța, încrederea interetnică sau națională și dialogul multicultural, România și românii răspund „mai european” și „mai modern” decât multe dintre țările și popoarele europene cu tradiție în viața democratică.

Cum tineretul reprezintă un segment reprezentativ al populației românești, s-a considerat relevantă studierea modului cum tinerii din România și Ungaria, la acest început de mileniu, se raportează nu doar la alte națiuni sau etnii în general, ci și la imigranții aparținând acestor etnii, care bat la porțile României sau Ungariei și se instalează, mai mult sau mai puțin definitiv, în spațiul lor național.

Analiza fenomenului imigraționist presupune două direcții complementare de abordare: pe de o parte, politica statală oficială față de imigrație și, pe de alta, atitudinea populației față de fenomenul imigraționist.

În legătură cu primul aspect, și anume politica de imigrare și gestionarea de către stat a acestui proces și a pluralismului etnic derivat, semnalăm că discursul politic din perspectiva majorității dominante, reprezentată de obicei de către stat, și discursurile alternative ale minorităților imigrante se construiesc și ele „printr-un joc de contradicții între Omogenitate și Eterogenitate”, joc în care prevalează când mitul Unității naționale, când cel al Diversității etnoculturale. Acestea devin, în funcție de circumstanțe, un nucleu simbolic și strategic pentru retorica identitară (a națiunii sau a grupurilor minoritare).

Și cea de-a doua perspectivă, adică a percepției publice a imigrației, implică elemente contradictorii. Spre exemplu, imigranții sunt priviți diferit în țările integratoare sau primitoare, de către localnici sau de către celelalte grupuri de imigranți ori de către minoritățile etnice băștinașe. În acest sens, inclusiv cauzele imigrației pot fi considerate acceptabile în grade diferite de diverși membri ai comunității integratoare. Cu refe-

rire la acest ultim aspect, este semnalat în literatura recentă privind această problemă un grad mai ridicat de acceptabilitate a imigrației și imigranților din partea populației minoritare băștinașe, comparativ cu cea majoritară, cel puțin la unele dintre aceste minorități. O astfel de diferențiere a fost semnalată și în cercetarea de față, după cum se va arăta mai departe.

În scopul obținerii unei imagini mai coerente despre atitudinile tinerilor față de imigranți și imigrație, au fost utilizați următorii indicatori :

- toleranța tinerilor față de imigranți (dacă ar fi acceptați ca vecini) ;
- limitele acceptabilității imigrației (din motive economice, politice, necondiționat), diferențiat pe mai multe etnii sau națiuni potențial imigrante ;
- percepții cu privire la securizarea frontierelor împotriva imigrației ilegale.

Intensitatea toleranței tinerilor din România față de imigranți

Din tabel rezultă că tinerii din Ungaria prezintă o toleranță mai scăzută față de

Tabelul 4. Toleranța față de imigranți la tinerii din România și la tinerii din Ungaria

Acceptarea ca vecini a emigranților					
Da		Nu		Nu știu	
De către tineri din România	De către tineri din Ungaria	De către tineri din România	De către tineri din Ungaria	De către tineri din România	De către tineri din Ungaria
67,8	45,6	21,5	37,0	10,7	17,4

imigranți, comparativ cu tinerii români, caracteristică ce este în consonanță cu atitudinea față de alte etnii sau națiuni (încrederea și toleranța), analizate în paragraful anterior. Simultan, tinerii din România probează, încă o dată, o valoare ridicată a indicelui de ospitalitate față de străini, oricum, mult mai ridicată decât la

populația tânără din Ungaria, diferența fiind clar semnificativă statistic (peste 22%).

O altă diferență între tinerii din România și din Ungaria ar fi aceea că tinerii unguri par a fi ceva mai confuzi în manifestarea toleranței față de imigranți, în sensul că numărul celor care nu știu ce atitudine ar lua dacă ar trebui să accepte ca vecini

imigrații este mai ridicat decât al tinerilor români cu peste 7%.

Limitele acceptabilității imigrației

Gradul de acceptare a imigrației pare a depinde de motivele (cauzele) imigrației și de identitatea etnică a emigrantului.

Acceptarea necondiționată a imigranților în țara lor pare să lipsească aproape total la tinerii unguri, cu excepția propriilor conaționali care trăiesc în alte țări și, într-o măsură mai mică, a negrilor africani.

Spre deosebire de tinerii din eșantionul unguresc, tinerii din România acceptă necondiționat imigrații, indiferent de etnia sau națiunea căreia îi aparțin, într-o măsură considerabil mai ridicată.

Astfel, scala de acceptabilitate necondiționată de către tinerii din România a imigranților se prezintă astfel: români care locuiesc în alte țări; negri africani; unguri; chinezi; albanezi din Kosovo; arabi; rromi.

Se confirmă și în cazul acestui indicator o atitudine nefavorabilă puternică față de rromi și arabi, în cazul rromilor putându-se vorbi chiar de o atitudine majoritară de tip negativ: peste 65% dintre tinerii din România nu ar accepta ca imigranți în România rromii din alte țări.

Alte tendințe semnificative ce au rezultat din analiza datelor din tabelul corelativ de mai sus pot fi grupate astfel:

a) cea mai ridicată acceptabilitate din partea tinerilor români și unguri a imigrației o prezintă românii și ungurii care

Tabelul 5. Atitudinea tinerilor din România față de imigranți și imigrație (total eșantioane)

	Limitele de acceptare a imigranților de către tinerii din România							
	Da, pe toți		Da, doar imigranții economici		Da, doar refugiații politici		Pe nici unul	
	tinerii români	tinerii unguri	tinerii români	tinerii unguri	tinerii români	tinerii unguri	tinerii români	tinerii unguri
1. Românii de peste graniță (răspund doar tinerii români)	86,8	-	4,4	-	2,5	-	6,3	-
2. Ungurii de peste graniță (răspund doar tinerii unguri)	-	74,5	-	11,1	-	9,4	-	5,0
1. Românii (răspund doar tinerii unguri)	-	4,2	-	12,5	-	23,6	-	59,6
2. Ungurii (răspund doar tinerii români)	35,7	-	16,7	-	12,3	-	34,5	-
3. Țigani	17,4	3,0	7,2	4,8	10,1	11,2	65,3	81,0
4. Arabi	26,1	6,8	18,9	13,6	17,9	24,1	37,1	55,5
5. Chinezi	32,7	7,3	22,2	17,5	14,9	22,8	30,2	52,4
6. Albanezi din Kosovo	27,6	5,5	11,6	7,3	24,9	31,4	35,9	55,8
7. Negri (africani)	45,5	21,3	16,5	23,0	12,3	21,4	25,7	34,3
8. Ucraineni	31,1	5,0	16,9	8,4	16,7	23,5	35,3	63,0

locuiesc în alte țări. Marea majoritate a tinerilor investigați sunt de acord ca aceștia să se stabilească în România, respectiv în Ungaria. Cu alte cuvinte, autoacceptabilitatea este covârșitoare, menținându-se totuși un număr de tineri care nu ar accepta necondiționat imigrația propriilor conaționali ;

b) negrii africani beneficiază de o atitudine de acceptare destul de ridicată din partea românilor și a ungarilor, ceea ce presupune inclusiv un rasism destul de inconsistent atât în România, cât și în Ungaria ; aproape jumătate dintre tinerii din România ar accepta ca imigranți negri africani și doar un sfert nu ar accepta nici unul din această categorie etnorasială ;

c) motivația economică și cea politică a imigrației par să fie apreciate asemănător de către tinerii investigați. În cadrul acestei rubrici se detașează trei aspecte : sunt acceptați ca imigranți economici mai ales chinezii și negrii africani, sunt acceptați ca imigranți politici mai cu seamă albanezii din Kosovo ; rromii sunt din nou puternic respinși inclusiv ca imigranți condiționați de motive economice și politice în ambele țări.

Percepția tinerilor din România și Ungaria cu privire la limitele de acceptare a imigranților din Ungaria spre România și din România spre Ungaria

Permisivitatea populației tinere românești anchetate nu este numai în general mai ridicată decât a populației tinere ungurești, ea e cu deosebire mai ridicată atunci când se pune sub reflector percepția mutuală dintre cele două țări.

Sensul mai general și mai simplu formulat al acestei constatări este că românii tineri îi acceptă pe unguri de aproape zece ori mai mult decât îi acceptă ungurii tineri pe români ; concomitent, numărul celor

care nu ar accepta în nici o condiție imigrația celuilalt pe teritoriul său este aproape de două ori mai mare la tinerii din Ungaria (60% dintre aceștia din urmă nu ar accepta în nici o condiție ca românii să imigreze în Ungaria, în timp ce ponderea tinerilor români care nu ar accepta în nici o condiție ca ungurii să imigreze în România este de numai 34%).

Dacă vom compara locul ocupat de români și unguri în scala de acceptabilitate necondiționată a imigrației reciproce în percepția tinerilor investigați, se constată că ungurii ocupă locul al treilea pentru tineretul român, iar românii ocupă penultimul loc (7) pentru tineretul ungar. Practic, respingerea românilor ca potențiali imigranți în Ungaria este aproape egală cu cea a rromilor în ochii ungarilor tineri : doar 3% dintre tinerii unguri investigați ar accepta imigrarea țiganilor în orice condiție spre țara lor și 4,2% ar accepta imigrarea românilor spre Ungaria în orice condiție ; chiar și chinezii, negrii africani, arabii sau albanezii din Kosovo se bucură de o acceptabilitate mai accentuată în ochii tineretului din Ungaria.

În ceea ce privește cauzele care determină actul imigrării, tinerii din Ungaria par a fi mai sensibili decât tinerii din România la motivația politică, aceasta fiind mai degrabă acceptată decât cea economică ; de asemenea, acceptabilitatea motivației politice este mai ridicată la tinerii unguri comparativ cu tinerii din România în cazul tuturor etniilor supuse evaluării.

Imigrația ilegală

Fenomenele de imigrație nu sunt totdeauna urmarea schimbării legale a domiciliului într-o altă țară. De multe ori și dintotdeauna au existat imigranți ilegali, desigur, în ponderi variabile, în funcție de conjunc-

turile politice, juridice și economice din țările primitoare și din țările de origine.

Și România, ca și Ungaria și celelalte țări europene, suportă fenomenul imigrației clandestine. Intensitatea manifestării și consecințele, îndeosebi asupra spațiilor naționale primitoare, au determinat în ultimul timp creșterea exigențelor normative europene pentru acceptarea imigrației, în general, și pentru evitarea imigrației clandestine, în mod particular. Trebuie adăugat că acest caracter ilegal al actului are implicații și în planul vieții individului, a actorilor etnosociali principali implicați. Toate aceste aspecte fac din imigrația ilegală un fenomen nedorit, în legătură cu care se caută pretutindeni găsirea instrumentelor celor mai adecvate de minimizare a efectelor, când deja se întâmplă, și de evitarea manifestării, când doar tentează actul imigraționist.

Creșterea preocupărilor la nivel instituțional statal este însoțită, în grade diferite, de o conștientizare a opiniei publice cu pri-

vire la gravitatea acestei probleme. Astfel, pentru anumite categorii de oameni, imigrația ilegală poate reprezenta realmente un fenomen cu potențial negativ, iar pentru alții imigrația nu pare a fi o problemă majoră a societății în care trăiesc.

Conștientizarea imigrației ilegale ca problemă socială se manifestă inegal, în funcție de grupul social analizat, dar și de țara și poporul care integrează. Pornind de la cerințele impuse de viitoarea integrare europeană a României, în studiul de față s-a încercat descifrarea gradului de actualitate a acestei probleme în conștiința publică din România, în primul rând a tineretului.

Prima concluzie referitoare la această aducere în planul preocupărilor proprii a problemei imigrației ilegale este aceea că atitudinea față de imigrație, în general, se prelungește oarecum asupra atitudinii față de imigrația ilegală. Acest marker atitudinal reiese mai clar dacă se compară percepția tinerilor din România cu a tinerilor din Ungaria :

Tabelul 6. Pentru dvs., personal, cât de importantă este securizarea frontierelor contra imigrației ?

	Foarte importantă	Puțin importantă	Fără nici o importanță	Nu știu
Tinerii din România	49,8	35,2	10,1	4,9
Tinerii din Ungaria	63,5	24,5	7,0	5,0

Comparând cele două serii de date, rezultă, pe de o parte, un grad relativ ridicat de conștientizare de către tinerii din România a problemei securizării frontierelor, dar, pe de altă parte, considerarea problemei ca foarte importantă este cu circa 14% mai prezentă la tinerii din Ungaria. Cu alte cuvinte, pentru tinerii din Ungaria pare a avea o mai mare însemnătate securizarea frontierelor împotriva imigrației clandestine decât pentru tinerii din România. Această caracteristică poate fi determinată atât de ignorarea gravității problemei de

către români, cât și de înclinația etnică specifică acestora de a fi mai permisivi față de străini, indiferent cum ar fi venit ei în spațiul geografic românesc.

Explicația acestei percepții ușor diferite poate să se găsească și în considerarea problemei ca fiind deja rezolvată, în întregime sau parțial, în România. Astfel, cerându-le să aprecieze în ce măsură securizarea frontierelor românești este deja realizată, tinerii din România consideră: 20% că a fost realizată în întregime, 46% că a fost rezolvată parțial și 14% că nu a fost deloc

realizată. Concomitent, tinerii din Ungaria sunt mai sceptici în aprecierea gradului de rezolvare a securizării frontierelor din țara lor, de aici probabil și sentimentul mai acut al gravității și actualității problemei respective.

Tot referitor la asigurarea unei mai mari securități la frontierele țării, peste jumătate dintre tinerii din România consideră că eventuala aderare a țării la Uniunea Europeană va influența favorabil și securizarea frontierelor, în timp ce ponderea tinerilor din Ungaria care fac o astfel de apreciere este mai mică (43%). Aceasta poate indica un coeficient de așteptare pozitivă mai ridicat la români decât la unguri în legătură cu avantajele integrării europene.

În loc de concluzii cu privire la stadiul actual al încrederii și toleranței interetnice în România, cu particularizare pe cazul tineretului, este preferabil să insistăm pe ideea, îmbrățișată deja de majoritatea analiștilor și practicienilor europeni, a multiculturalismului ca atitudine socială și ca politică formală a statelor în același timp. Numai prin soluția multiculturală și în cadrul ei poate

avea loc recunoașterea reciprocă inter-etnică, internațiuni, recunoașterea „alterității etnice”. Soluția dialogului multicultural poate oferi șansa de a răspunde la întrebarea: „Cum să trăim împreună?”.

Dar soluția multiculturalistă poate fi nu doar manifestarea segmentului etnic, ci mai mult decât atât, respectiv manifestarea și a altor domenii comunitare (identitare), făcând posibilă, după cum crede Alain Touraine, „distanțarea atât de fragmentarea vieții sociale în comunități, cât și de societatea de masă, unificată de logica ei tehnică sau comercială, care refuză diversitatea culturală”.

De altfel, această idee a fost tot mai des invocată de etnosociologi contemporani de prestigiu, unul dintre ei fiind Frantz Fanon, care, în finalul celebrei sale lucrări *Les damnés de la terre*, insista pe nevoia de comunicare interculturală autentică, soluție ce se impune și pentru Comunitatea Europeană de mâine, care va trebui să gestioneze o comunitate de națiuni diferite și foarte diferite.

Note

1. Realizatorii proiectului au fost un grup de cercetători de la Institutul de Sociologie al Academiei Române, coordonați de Ioana Petre și Dan Banciu, iar din partea ungară un grup de cercetători de la Institutul de Cercetare a Minorităților „MINORITAS” din Budapesta, coordonați de Antal Orkeny și Ildiko Szabo.
2. Discriminarea pozitivă provine din lumea sportului și semnifică un gest civic de fair play, practicat îndeosebi în șah, unde dreptul de a juca cu albele îl are aproape întotdeauna cel mai slab sau începătorul.

Bibliografie

- Bellerup, S.R. și Christensen, C.D. (1997). *Nationalism in Eastern Europe: Cases and Consequences of the National Revivals and Conflicts*. New York: Macmillan.
- Breton, E. (1988). From Ethnic to Civic Nationalism. *Ethnic and Racial Studies*, II, I.
- Caplan, R. și Feffer, L. (1985). *Europe's New Nationalism: States and Minorities in Conflict*. New York: Oxford University Press.
- Chelcea, S. (1996). Reprezentarea socială a identității naționale a românilor. În *Societate și personalitate în tranziție*. București: Editura Știință și Tehnică.
- Connor, W. (1994). *Ethnonationalism, the Quest for Understanding*. New Jersey: Princeton University Press.
- Dogan, M. (1993). Comparing the Decline of Nationalism in Western-Europe. *International Social Science Journal*, 136.

- Edwards, L. (1985). *Language Society and Identity*. Oxford : Basil Blackwell.
- Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Oxford : Blackwell.
- Habermas, I. (1995). Citizenship and National Identity : Some Reflections on the Future of Europe. În O. Dahnbour și M.R. Ishay (eds.). *The Nationalism reader*. New Jersey : Humanities Press.
- Jenkins, B. și Sofos, S. (1996). *Nation and identity in contemporary Europe*. Londra : Routledge.
- Mungiu-Pippidi, A. (1999). *Transilvania subiectivă*. București : Editura Humanitas.
- Shies, E. (1995). Nation, Nationality, Nationalism and Civil Society. *Nation and Nationalism*, 1(1).
- Smith, A. și Hutchinson, L. (eds.) (1996). *Ethnicity*. Oxford : Oxford University Press.
- Taylor, Ch. [1999] (2000). Politica recunoașterii. *Secolul XX*, 10-12, 1-3.
- Tourraine, A. [1999] (2000). Vom putea trăi împreună? . *Secolul XX*, 10-12, 1-3.

Abstract

The paper presents some of the main issues characterizing the attitudes of the Romanian and Hungarian youth towards other nations and ethnical groups.

The most spectacular or only the significant similarities and differences between the young people living in the two countries mentioned above concerning the confidence and tolerance for ethnical minorities of their own countries and other nations are pointed out.

Beyond the ethno-civic unifying characteristics there are some specific ones. Thus, the Romanian youth could be associated with a high level of tolerance and inter-ethnic confidence, unlike the Hungarian youth, more distrustful about "aliens", meaning other people, ethnical minorities in their own country, including immigrants.

Another important aspect resulting from this comparative study regards the mutual attitude of the Romanian and the Hungarian young people, a huge "perception deficit" of the Hungarian youth concerning the Romanians.

Finally, the self-knowledge – as a main value – of one's own nation seems to be at much higher levels as far as the Hungarian youth is concerned in comparison with the Romanians.

Primit la redacție : iunie 2004